

Çin'in Küresel Meydan Okuması: Askerî Modernleşme, Teknolojik Egemenlik, Kuşak-Yol Stratejisi ve Yeni Dünya Düzeni

Yavuz KAYA

Öz

Çin'in yükselişi, 21. yüzyıl uluslararası düzeninin yalnızca güç dağılımını değil; üretim ağlarını, teknoloji standartlarını, enerji güvenliğini, deniz yollarını, kritik mineralleri, askerî caydırıcılığı ve küresel yönetim normlarını da yeniden tartışmaya açmaktadır. Bu nedenle Çin dosyası, dar anlamda bir ülke incelemesi ya da klasik bir “yükselen güç” anlatısı değildir. Çin, küresel sistemin ticaret, finans, altyapı, teknoloji, enerji ve normatif dil alanlarında ürettiği bağımlılıkları kullanarak yeni güç alanları inşa eden, aynı zamanda bu bağımlılıkları güvenlik riskine dönüştüren çok katmanlı bir düzen aktörü olarak değerlendirilmelidir. Bu makale, Çin'in tarihsel-stratejik hafızasını, parti-devlet mimarisini, devlet kapitalizmine dayalı ekonomik modelini, teknolojik egemenlik arayışını, Kuşak-Yol Girişimi'ni, askerî modernleşmesini, Tayvan ve Güney Çin Denizi merkezli kriz alanlarını, Çin-ABD rekabetini, Çin-Rusya hizalanmasını, Çin-Avrupa gerilimini, Afrika ve Ortadoğu politikalarını, enerji-kritik mineraller dosyasını ve Türkiye açısından doğurduğu fırsat-risk dengesini bütünlüklü biçimde analiz etmektedir. Makalenin temel iddiası şudur: Çin, mevcut uluslararası düzeni bir anda yıkmaya çalışan klasik revizyonist bir aktörden ziyade, düzenin içinde biriken boşlukları, bağımlılıkları ve kurumsal gerilimleri kullanarak kendi lehine yeni normlar, ağlar ve maliyet yapıları oluşturan stratejik bir güç merkezidir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Kuşak-Yol, Tayvan, Güney Çin Denizi, askerî modernleşme, teknoloji egemenliği, kritik mineraller, Soğuk Kaos, DeNormasyon, Türkiye-Çin ilişkileri.

Kapsam ve Yöntemsel Not

Bu makale, Çin'in küresel stratejisini bütün boyutlarıyla tüketici biçimde inceleyen nihai ve kapsamlı bir ampirik çalışma olarak tasarlanmamıştır. Makalenin temel amacı, yakında yayımlanacak geniş kapsamlı raporda ayrıntılı biçimde ele alınacak ana eksenleri, risk alanlarını, kavramsal tartışmaları ve politika sonuçlarını yapılandırılmış bir analitik ön değerlendirme çerçevesinde ortaya koymaktır.

Bu nedenle çalışma, Çin'in ekonomik modeli, askerî modernleşmesi, teknoloji stratejisi, Kuşak-Yol Girişimi, Tayvan ve Güney Çin Denizi merkezli kriz hatları, Çin-ABD rekabeti, Çin-Rusya yakınlaşması, Çin-Avrupa gerilimi, Afrika ve Ortadoğu politikaları, enerji-kritik mineraller dosyası ve Türkiye açısından doğurduğu stratejik sonuçları özetleyici fakat bütünlüklü bir çerçevede ele almaktadır. Buradaki amaç, her başlığı nihai ayrıntı düzeyinde tüketmek değil; raporun ana tartışma alanlarını, kavramsal omurgasını ve analitik yönelimini okuyucuya önceden sunmaktır.

Bu yönüyle makale, yayımlanacak rapora giriş niteliğinde bir “analitik harita” işlevi görmektedir. Ayrıntılı veri setleri, tablo, grafik, harita, şema, senaryo matrisleri, kaynak karşılaştırmaları ve politika önerileri ise kapsamlı raporda daha geniş biçimde değerlendirilecektir.

Giriş: Çin Dosyası Neden 21. Yüzyılın Merkezî Stratejik Başlığıdır?

Çin'in yükselişi, uluslararası ilişkiler literatürünün yalnızca güç geçişi tartışmalarıyla açıklayabileceği dar bir olgu değildir. Pekin'in ekonomik büyüklüğü, üretim kapasitesi, ihracat gücü, dijital altyapı hamleleri, askerî modernleşmesi, nükleer kapasite artışı, Kuşak-Yol Girişimi ve küresel yönetim söylemi birlikte değerlendirildiğinde Çin dosyası, 21. yüzyılın merkezî stratejik başlıklarından biri hâline gelmektedir. Çin'in yükselişi, yalnızca ABD'nin küresel liderliğiyle rekabet eden yeni bir güç merkezinin ortaya çıkışı anlamına gelmez; aynı zamanda sanayi üretiminden deniz güvenliğine, çiplerden kritik minerallere, yapay zekâdan enerji dönüşümüne, borç finansmanından uluslararası hukuk tartışmalarına kadar geniş bir dönüşüm alanı üretir.

Bu nedenle Çin'i yalnızca “ekonomik başarı hikâyesi” olarak okumak eksiktir. Aynı şekilde Çin'i yalnızca “askerî tehdit” ya da “otoriter meydan okuma” şeklinde görmek de indirgemeci bir yaklaşımdır. Çin'in asıl stratejik önemi, ekonomik kapasite ile güvenlik mantığını, teknoloji politikası ile normatif söylemi, altyapı finansmanı ile jeopolitik erişimi, bölgesel kriz alanları ile küresel güç rekabetini aynı anda birbirine bağlamasında yatmaktadır. Çin'in yükselişi, küresel sistemin içinde işleyen karşılıklı bağımlılık mekanizmalarının artık otomatik biçimde istikrar üretmediğini, bazı koşullarda baskı, kırılabilirlik ve stratejik maliyet de doğurabileceğini göstermektedir (Ikenberry, 2018; Farrell & Newman, 2019).

Bu makalenin temel amacı, Çin'in küresel meydan okumasını tek boyutlu bir tehdit veya fırsat anlatısına indirgemeden, çok katmanlı bir stratejik dönüşüm olarak özetlemektir. Bu çerçevede makale, Çin'in tarihsel hafızasını, parti-devlet sistemini, ekonomik modelini, teknoloji ve askerî modernleşme stratejisini, Kuşak-Yol Girişimi'ni, Tayvan ve Güney Çin Denizi merkezli kriz hatlarını, Çin-ABD rekabetini, Çin-Rusya ve Çin-Avrupa ilişkilerini, Afrika ve Ortadoğu açılımlarını, enerji-kritik mineral kapasitesini ve Türkiye açısından ortaya çıkan stratejik seçenekleri ele almaktadır. Makale, raporun ana tezini şu şekilde özetlemektedir: Çin, küresel sistemin dışında duran bir meydan okuyucu değil; sistemin ticaret, üretim, finans, teknoloji ve altyapı bağımlılıklarını kullanarak yeni güç alanları inşa eden, fakat aynı zamanda bu bağımlılıkları güvenlik riskine dönüştüren çok katmanlı bir düzen aktörüdür.

Yöntem ve Analitik Çerçeve

Çin gibi yüksek jeopolitik gerilim içeren bir aktörün analizi, tek kaynaklı ve tek disiplinli bir okumaya indirgenemez. Bu nedenle raporun yöntemsel yaklaşımı süreç izleme, karşılaştırmalı analiz, veri üçgenlemesi ve senaryo kurgusu üzerine kuruludur. Süreç izleme, Çin'in yükselişini yalnızca sonuçlar üzerinden değil, bu sonuçları üreten ara mekanizmalar üzerinden açıklama imkânı verir. Örneğin Tayvan üzerindeki Çin baskısı, yalnızca uçak sortileri, donanma hareketliliği veya tatbikatlarla açıklanamaz; bu baskının parti-devlet hedefleri, askerî modernleşme, teknoloji bağımlılıkları, ABD ittifak ağı ve iç meşruiyet siyasetiyle nasıl bağlandığı da gösterilmelidir (George & Bennett, 2005; Beach & Pedersen, 2019).

Karşılaştırmalı analiz ise Çin'in farklı bölgelerde kullandığı araçların benzerlik ve farklılıklarını görünür kılar. Çin Afrika'da altyapı, madenler ve kalkınma finansmanı üzerinden; Ortadoğu'da enerji, yatırım ve düşük maliyetli diplomasi üzerinden; Avrupa'da ticaret, temiz teknoloji ve sanayi rekabeti üzerinden; Orta Asya'da bağlantısallık ve güvenlik üzerinden; Türkiye'de ise Orta Koridor, ticaret açığı ve seçici işbirliği başlıkları üzerinden etki üretmektedir. Bu alanların her biri farklıdır; ancak ortak mekanizma, ekonomik ve teknolojik araçların jeopolitik sonuçlar üretmesidir.

Veri üçgenlemesi bu çalışmanın güvenilirliği açısından belirleyicidir. Çin resmî belgeleri Pekin'in kendi söylemini anlamak için önemlidir; ancak doğrudan bağımsız veri kaynağı olarak değil, söylem ve pozisyon analizi malzemesi olarak kullanılmalıdır. Ekonomik değerlendirmelerde IMF, Dünya Bankası, WTO ve UNCTAD; askerî analizlerde DoD, IISS, SIPRI ve CSIS; teknoloji ve sanayi politikalarında MERICS, RAND, CSIS, Avrupa Komisyonu ve ilgili resmî düzenleme belgeleri; enerji ve kritik minerallerde IEA, USGS ve kurumsal veri kaynakları öncelenmelidir (IMF, 2026; World Bank, 2025; U.S. Department of Defense, 2025; SIPRI, 2025; IEA, 2025). Haber kaynakları ise analitik omurga olarak değil, kronoloji ve güncel gelişme takibi için yardımcı kaynak niteliğinde değerlendirilmelidir.

Bu yöntemsel çerçevenin kavramsal omurgasını Soğuk Kaos ve DeNormasyon oluşturmaktadır. Soğuk Kaos, açık savaş ile istikrarlı barış arasındaki gri alanın kalıcılışmasını ifade eder. DeNormasyon ise normların doğrudan reddedilmesi değil, anlamlarının stratejik biçimde yeniden kodlanmasıdır. Çin'in egemenlik, kalkınma, müdahalesizlik, ortak gelecek, çok kutupluluk ve güvenlik kavramlarını kullanma biçimi bu açıdan özel önem taşır (Kaya, 2026).

Tarihsel-Stratejik Arka Plan: İmparatorluk Hafızasından Xi Jinping Dönemine

Çin'in bugünkü dış politika, savunma ve teknoloji stratejileri yalnızca güncel güç dengeleriyle açıklanamaz. İmparatorluk mirası, Afyon Savaşları, “aşağılanma yüzyılı”, 1949 devrimi, Mao dönemi, Deng Xiaoping reformları, Tiananmen krizi, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Körfez Savaşı'nın askerî etkileri Çin'in stratejik hafızasını şekillendirmiştir (Westad, 2012; Spence, 2013; Fravel, 2019). Bu hafıza, özellikle egemenlik hassasiyeti, toprak bütünlüğü, dış müdahale karşıtlığı, rejim güvenliği ve çevresel istikrar arayışı üzerinden bugüne taşınmaktadır.

Afyon Savaşları ve yarı-sömürgeleşme tecrübesi, Çin siyasi hafızasında dış müdahale ve ulusal zayıflık korkusunun temel kaynaklarından biri olmuştur. Bu nedenle Tayvan, Hong Kong, Sincan, Tibet ve Güney Çin Denizi gibi dosyalar Pekin açısından yalnızca güncel yönetim veya diplomasi meseleleri değildir; tarihsel parçalanma, dış baskı ve egemenlik kaybı çağrışımlarıyla birlikte okunur. Çin Komünist Partisi, kendisini bu tarihsel aşağılanmayı sona erdiren ve ulusal yeniden dirilişi mümkün kılan kurucu aktör olarak sunmaktadır (Shirk, 2022; Economy, 2022).

Deng Xiaoping dönemi ise Çin stratejisinde farklı bir evreyi temsil eder. Deng çizgisi, cepheden ideolojik meydan okuma yerine ekonomik kalkınma, dışa açılma, üretim kapasitesi ve stratejik sabır üzerine kurulmuştur. Ancak bu açılım liberal siyasal dönüşüm anlamına gelmemiştir. Parti kontrolü korunmuş; piyasa araçları ulusal güç birikiminin hizmetine sokulmuştur (Naughton, 2018). Xi Jinping dönemi ise bu uzun tarihsel süreklilikleri daha merkezî, daha ideolojik ve daha açık güç projeksiyonu yapan bir çizgiye taşımıştır. “Ulusal yeniden diriliş” söylemi, Çin'in ekonomik, askerî ve teknolojik kapasite artışını tarihsel bir misyonla birleştirmektedir.

Çin Siyasal Sistemi: Parti-Devlet, Merkezîleşme ve Veri Egemenliği

Çin siyasal sistemi, Batı tipi devlet-parti ayrımından farklı olarak parti-devlet mimarisi üzerine kuruludur. Çin Komünist Partisi yalnızca iktidardaki parti değil, devletin, ordunun, bürokrasinin, stratejik sektörlerin, teknoloji şirketlerinin ve ideolojik alanın merkezî düzenleyicisidir. Bu nedenle Çin'in dış politikası, ekonomik karar alma süreçleri, askerî modernleşmesi ve teknoloji stratejisi birbirinden kopuk alanlar olarak değerlendirilemez (Shirk, 2022; Economy, 2022).

Xi Jinping döneminde parti-devlet yapısı daha da merkezîleşmiştir. Politbüro Daimî Komitesi, merkez komisyonlar, parti disiplin mekanizmaları ve ideolojik eğitim süreçleri karar alma mekanizmasının merkezinde yer almaktadır. Parti-ordu ilişkisi ise bu yapının en kritik boyutlarından biridir. Çin Halk Kurtuluş Ordusu, devletin değil partinin ordusu olarak konumlandırılır. Bu durum, askerî modernleşmenin yalnızca teknik bir kapasite artışı değil, parti sadakati, rejim güvenliği ve ulusal yeniden diriliş hedefleriyle doğrudan bağlantılı olduğunu gösterir (U.S. Department of Defense, 2025).

Dijital gözetim, veri egemenliği ve iç güvenlik kapasitesi de Çin siyasal sisteminin yeni dönem karakterini belirlemektedir. Veri, yalnızca ekonomik değer değil, yönetim ve güvenlik aracı olarak görülmektedir. Teknoloji şirketleri üzerindeki düzenleyici baskı, platform ekonomisinin kontrolü, siber güvenlik yasaları ve yapay zekâ yönetimi, parti-devletin dijital çağda egemenlik alanını genişletme çabasının parçalarıdır. Bu durum Çin'in teknoloji stratejisinin neden yalnızca ekonomik rekabet başlığı altında ele alınamayacağını açıkça göstermektedir.

Çin Ekonomik Modeli: Devlet Kapitalizmi, Üretim Gücü ve Yapısal Kırılganlıklar

Çin'in ekonomik modeli, devlet kapitalizmi, sanayi politikası, ihracat kapasitesi, stratejik sektör desteği ve üretim ölçeği üzerine kuruludur. Bu model Çin'e dünya ekonomisinde olağanüstü bir üretim avantajı sağlamıştır. Ancak aynı model, iç talep zayıflığı, gayrimenkul krizi, yerel yönetim borçları, demografik yaşlanma, deflasyonist baskılar ve dış pazarlara bağımlılık gibi önemli kırılganlıklar da üretmektedir (IMF, 2026; World Bank, 2025).

Çin'in üretim gücü, küresel tedarik zincirlerinin merkezî değişkenlerinden biridir. Bataryalar, elektrikli araçlar, güneş panelleri, elektronik, makine, nadir toprak elementleri işleme kapasitesi ve ara malı üretimi, Çin'i küresel sanayi sisteminde vazgeçilmez aktörlerden biri hâline getirmiştir. Fakat bu güç aynı zamanda karşı-tepki doğurmaktadır. Avrupa'nın de-risking politikaları, ABD'nin ihracat kontrolleri ve müttefik ülkelerin tedarik zinciri çeşitlendirme arayışları Çin'in ekonomik modeline karşı oluşan stratejik cevaplardır (European Commission, 2023; Farrell & Newman, 2019).

Gayrimenkul krizi ve yerel yönetim borçları, Çin ekonomisinin iç kırılganlıklarını artırmaktadır. Demografik yaşlanma ve nüfus daralması ise uzun vadede işgücü, tüketim ve sosyal harcama dengelerini zorlayacaktır. Dolayısıyla Çin ekonomisi yalnızca büyüyen bir dev olarak değil, yüksek kapasite ile yüksek kırılganlığı aynı anda taşıyan karmaşık bir model olarak değerlendirilmelidir.

Teknoloji Stratejisi: Yarı İletkenler, Yapay Zekâ, 5G/6G ve Askerî-Sivil Füzyon

Çin'in teknoloji stratejisi, ekonomik kalkınma politikasının ötesine geçerek dijital egemenlik, veri kontrolü, standart belirleme ve güvenlik alanına taşmaktadır. Yarı iletkenler bu stratejinin en önemli darboğazıdır. Çin, büyük ölçekte elektronik üretim kapasitesine sahip olmasına rağmen ileri litografi, yüksek performanslı çipler ve bazı kritik ekipmanlarda dış bağımlılık yaşamaktadır. ABD'nin çip ihracat kontrolleri ve müttefiklerle kurduğu teknoloji kısıtlama rejimi, Çin'in teknolojik yükselişini yavaşlatmayı hedefleyen ekonomik güvenlik araçlarıdır (U.S. Department of Commerce, 2022; CSIS, 2024).

Yapay zekâ, 5G/6G, kuantum, uzay ve siber kapasite alanları ise Çin'in teknoloji egemenliği arayışında öne çıkan başlıklardır. Pekin, teknolojiyi yalnızca üretim verimliliği değil, aynı zamanda askerî kapasite, toplumsal yönetim ve uluslararası standart belirleme aracı olarak görmektedir. Dijital İpek Yolu bu yaklaşımın dış politika uzantısıdır. Telekomünikasyon ağları, veri merkezleri, dijital ödeme sistemleri,

akıllı şehir uygulamaları ve siber altyapılar üzerinden Çin, teknolojik bağlantısallığı stratejik nüfuz alanına dönüştürmektedir (MERICS, 2025).

Askerî-sivil füzyon, Çin teknoloji stratejisinin güvenlik boyutunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Sivil teknolojik gelişmelerin askerî kapasiteye aktarılması, yapay zekâdan otonom sistemlere, uzay teknolojilerinden siber kabiliyetlere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu nedenle Çin'in teknoloji politikası, yalnızca şirket rekabeti veya inovasyon gündemi değil, doğrudan ulusal güvenlik stratejisidir (U.S. Department of State, 2020).

Kuşak-Yol Girişimi: Altyapıdan Jeoekonomik Mimariye

Kuşak-Yol Girişimi, Çin'in küresel bağlantısallık ve jeoekonomik nüfuz stratejisinin ana omurgalarından biridir. Kara kuşağı, Deniz İpek Yolu, limanlar, demiryolları, enerji hatları, boru hatları, dijital altyapılar ve finansman mekanizmaları, bu girişimi klasik altyapı projelerinden daha geniş bir stratejik mimariye dönüştürmektedir. Çin resmî söylemi Kuşak-Yol'u "ortak gelecek", "kazan-kazan işbirliği" ve "yüksek kaliteli kalkınma" diliyle sunarken, Batılı analizlerde borç sürdürülebilirliği, şeffaflık, yerel ajans, çift kullanımlı limanlar ve stratejik bağımlılık tartışmaları öne çıkmaktadır (State Council Information Office of the PRC, 2023; World Bank, 2019).

Kuşak-Yol'u yalnızca "borç tuzağı" tartışmasına indirgemek eksik olur. Asıl mesele, altyapı, finansman, lojistik ve standartların jeopolitik sonuçlar üretmesidir. Liman yatırımları, demiryolu hatları, enerji projeleri ve dijital altyapılar, ticari faydanın yanında siyasi nüfuz ve stratejik erişim imkânı da doğurabilir. Bu nedenle Kuşak-Yol, Çin'in ekonomik kapasitesini mekânsal ve kurumsal nüfuza dönüştüren bir araçtır.

Türkiye açısından Kuşak-Yol ve Orta Koridor ilişkisi özel önem taşır. Türkiye, Çin-Avrupa bağlantısında alternatif güzergâh olma potansiyeline sahiptir. Ancak bu potansiyelin gerçek stratejik avantaja dönüşmesi, yalnızca coğrafi konumla mümkün değildir. Demiryolu kapasitesi, liman entegrasyonu, gümrük dijitalleşmesi, lojistik hız, standart uyumu, finansman kalitesi ve dış ticaret açığının yönetimi belirleyici olacaktır.

Çin'in Askerî Gücü: Sayıdan Stratejiye Geçiş

Çin'in askerî modernleşmesi, yalnızca savunma bütçesi veya platform sayıları üzerinden okunamaz. Asıl dönüşüm, Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun kara ağırlıklı savunma yapısından müşterek harekât, deniz gücü, füze kapasitesi, hava üstünlüğü, siber-uzay kabiliyeti ve nükleer caydırıcılık alanlarına doğru evrilmesidir. Bu dönüşümün stratejik merkezi, Tayvan Boğazı, Birinci Ada Zinciri ve Güney Çin Denizi çevresinde ABD müdahalesini zorlaştıracak A2/AD kapasitesinin geliştirilmesidir (U.S. Department of Defense, 2025).

Çin Deniz Kuvvetleri'nin kıyı savunmasından mavi su donanmasına geçişi, Pekin'in dış lojistik, deniz erişimi ve küresel çıkar koruma kapasitesini genişletme niyetini göstermektedir. Hava kuvvetleri, J-20 ve J-16 gibi platformlarla Tayvan çevresinde sürekli baskı üretirken, roket kuvvetleri ABD üsleri, uçak gemileri ve bölgesel müttefik ağları üzerinde caydırıcılık kurmayı hedeflemektedir. Siber, uzay ve elektronik harp kapasitesi ise görünmeyen kuvvet çarpanı olarak stratejik önem taşımaktadır.

Bununla birlikte Çin askerî gücünün sınırları da vardır. Savaş tecrübesi eksikliği, müşterek harekât pratiği, uzun menzilli lojistik sürdürülebilirlik, komuta kültürü, savunma bürokrasisindeki yolsuzluk ve tasfiye

süreçleri, Çin'in askerî kapasitesinin otomatik biçimde savaş başarısına dönüşmeyeceğini göstermektedir (IISS, 2025; U.S. Department of Defense, 2025).

Tayvan, Güney Çin Denizi ve Deniz Hukuku

Tayvan, Çin'in stratejik gündeminin en hassas kriz alanıdır. Pekin açısından Tayvan, egemenlik ve ulusal yeniden birleşme meselesidir. ABD ve müttefikleri açısından ise Tayvan, Hint-Pasifik dengesinin, yarı iletken tedarik zincirinin ve Birinci Ada Zinciri'nin merkezî halkasıdır. Bu nedenle Tayvan krizi yalnızca Çin-Tayvan ilişkisi değil, küresel teknoloji ekonomisi ve büyük güç rekabeti sorunudur (Bush, 2021; U.S. Department of Defense, 2025).

Çin'in Tayvan'a yönelik baskı araçları doğrudan işgalden ibaret değildir. Gri bölge faaliyetleri, hava savunma tanımlama bölgesi ihlalleri, deniz devriyeleri, psikolojik baskı, ekonomik yaptırım, siber operasyon, karantina ve abluka senaryoları geniş bir baskı spektrumu oluşturmaktadır. Bu strateji, savaşa varmadan maliyet üretme ve karşı tarafın karar alanını daraltma mantığıyla çalışır.

Güney Çin Denizi ise deniz hukuku ve güç siyaseti arasındaki gerilimin açık örneklerinden biridir. Dokuz çizgili hat iddiası, yapay adalar, sahil güvenlik faaliyetleri, deniz milisi ve PCA kararı etrafındaki tartışmalar, Çin'in deniz alanlarını fiilî kontrol, altyapı inşası ve gri bölge baskısı üzerinden dönüştürmeye çalıştığını göstermektedir (Permanent Court of Arbitration, 2016). Güney Çin Denizi'nin jeoekonomik önemi, enerji akışı, ticaret yolları ve denizaltı iletişim hatları nedeniyle daha da artmaktadır.

Çin-ABD Rekabeti: Ticaret Savaşından Sistem Mücadelesine

Çin-ABD rekabeti artık klasik ticaret savaşı çerçevesinin ötesindedir. Rekabet, teknoloji standartları, çipler, yapay zekâ, ihracat kontrolleri, dolar sistemi, yaptırımlar, Tayvan, deniz erişimi, ittifak ağları ve küresel normlar üzerinden çok alanlı bir sistem mücadelesine dönüşmüştür. ABD, Çin'in teknoloji yükselişini yavaşlatmak ve kritik tedarik zincirlerinde bağımlılığı azaltmak için ihracat kontrolleri, yatırım taramaları ve müttefik koordinasyonu gibi araçlara yönelmektedir (The White House, 2022; CSIS, 2024).

Çin ise bu baskıya sanayi politikası, yerli teknoloji geliştirme, alternatif finansal ağlar, Kuşak-Yol, BRICS ve çok kutupluluk söylemi üzerinden cevap vermektedir. Bu rekabetin ayırt edici yanı, iki ülkenin tamamen ayrışmamasıdır. Ticaret, finans, iklim, teknoloji, tedarik zinciri ve küresel kriz yönetimi alanlarında karşılıklı bağımlılık devam etmektedir. Bu nedenle rekabetin temel karakteri, tam kopuş değil, seçici ayrışma ve kontrollü gerilimdir.

Bu durum Soğuk Kaos kavramını anlamlı kılar. Çin-ABD rekabeti, açık savaş ile istikrarlı barış arasında, krizleri yönetilebilir fakat kalıcı belirsizlik üreten bir düzene yerleştirmektedir. Tayvan, çipler, Güney Çin Denizi, siber alan ve kritik mineraller bu düzenin ana basınç noktalarıdır.

Çin-Rusya İlişkileri: İttifak Değil, Stratejik Hizalanma

Çin-Rusya ilişkileri, Batı merkezli baskıya karşı yakınlaşan iki büyük gücün stratejik hizalanması olarak okunmalıdır. Bu ilişki tam anlamıyla kurumsal bir ittifak değildir; ancak ABD karşıtlığı, yaptırım aşındırma, çok kutupluluk söylemi, enerji ticareti ve askerî-teknik işbirliği üzerinden derinleşmektedir (Lo, 2017; Gabuev, 2023).

Ukrayna savaşı, Rusya'nın Çin'e olan bağımlılığını artırmıştır. Enerji satışları, ticaret, ödeme sistemleri, teknoloji tedariki ve diplomatik destek alanlarında Moskova'nın Pekin'e daha fazla ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Çin ise Rusya ile ilişkisini Batı'ya karşı stratejik kaldıraç olarak kullanırken, kendi küresel ekonomik çıkarlarını tamamen riske atmamaya çalışmaktadır. Bu nedenle Pekin'in Rusya politikası, destek ile mesafe arasında kontrollü bir denge arayışıdır.

Türkiye açısından Çin-Rusya yakınlaşması, Orta Koridor, enerji güvenliği, yaptırımlar, Karadeniz dengesi ve Avrasya jeopolitiği bakımından önemlidir. Türkiye, Rusya ve Çin ile ilişkilerini NATO üyeliği ve Avrupa ekonomik entegrasyonu içinde yönetmek zorundadır. Bu nedenle Türkiye açısından temel mesele, çok taraflı ilişkileri stratejik özerklik adına yönetirken ikincil yaptırım, teknoloji bağımlılığı ve güvenlik kırılganlığı risklerini azaltmaktır.

Çin-Avrupa İlişkileri: Ortak, Rakip ve Sistemik Meydan Okuma

Avrupa Birliği'nin Çin yaklaşımı üçlü bir tanıma dayanır: Çin aynı anda ortak, ekonomik rakip ve sistemik rakiptir (European Commission, 2019). Bu üçlü tanım, Avrupa'nın Çin karşısındaki yapısal ikilemini özetler. Avrupa, iklim, ticaret ve küresel yönetim alanlarında Çin ile işbirliği yapmak zorundadır; ancak sanayi rekabeti, elektrikli araçlar, bataryalar, kritik hammaddeler, teknoloji bağımlılığı, siber güvenlik ve insan hakları alanlarında ciddi gerilimler yaşamaktadır.

De-risking, Avrupa'nın bu ikileme verdiği ana cevaptır. Avrupa tam kopuşu hedeflememekte; ancak kritik sektörlerde aşırı bağımlılığı azaltmaya çalışmaktadır. CRM Act, Global Gateway, ticaret savunma araçları, yatırım taramaları ve tedarik zinciri dayanıklılığı politikaları bu yaklaşımın araçlarıdır (European Commission, 2023).

Türkiye açısından Çin-Avrupa gerilimi hem risk hem fırsat üretir. Avrupa'nın Çin'e karşı tedarik çeşitlendirme arayışı, Türkiye'nin üretim ve lojistik kapasitesi için fırsat olabilir. Ancak Türkiye'nin Çin kaynaklı ara malı ve teknoloji bağımlılığı, Avrupa değer zincirlerine entegrasyonunda yeni uyum baskıları doğurabilir.

Çin ve Afrika: Altyapı, Madenler, Borç ve Güvenlik

Afrika, Çin'in küresel stratejisinde altyapı, kritik mineraller, diplomatik destek ve kalkınma söylemi açısından merkezî bir alandır. FOCAC mekanizması, Çin-Afrika ilişkilerini kurumsal çerçeveye oturturken; limanlar, demiryolları, enerji projeleri, maden yatırımları ve güvenlik eğitimi bu ilişkinin somut araçlarını oluşturur (FOCAC, 2024; Brautigam, 2020).

Kobalt, bakır, lityum, grafit, manganez ve nadir toprak elementleri gibi kaynaklar, enerji dönüşümü çağında Afrika'nın önemini artırmaktadır. Çin, bu kaynakların çıkarılması, işlenmesi ve küresel değer zincirlerine bağlanması süreçlerinde güçlü bir konuma sahiptir. Ancak bu durum Afrika ülkeleri açısından dış ticaret açığı, borç sürdürülebilirliği, düşük yerel katma değer ve stratejik bağımlılık tartışmalarını da beraberinde getirmektedir.

Türkiye açısından Çin-Afrika dosyası yalnızca rekabet alanı değildir. Bazı alanlarda rekabet, bazı alanlarda tamamlayıcılık mümkündür. Türkiye'nin Afrika'daki diplomatik, insani, ticari ve güvenlik temelli varlığı, Çin'in altyapı ve finansman kapasitesiyle farklı bir karakter taşımaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin Afrika stratejisi, Çin'i yalnızca rakip olarak değil, saha gerçekliğini değiştiren yapısal bir aktör olarak hesaba katmalıdır.

Çin ve Ortadoğu: Güvenlik Garantörü Değil, Jeoekonomik Dengeleyici

Çin'in Ortadoğu politikası, güvenlik garantörlüğünden ziyade jeoekonomik dengeleyicilik üzerine kuruludur. Pekin, Körfez enerji akışı, Hürmüz Boğazı, petrol ve LNG ithalatı, altyapı yatırımları, İran ile sınırlı stratejik ortaklık, Suudi Arabistan-İran uzlaşısındaki arabuluculuk ve İsrail-Filistin meselesindeki normatif söylem üzerinden bölgede dikkatli bir pozisyon almaktadır (Tanchum, 2025).

Çin'in Ortadoğu'daki temel avantajı, taraflarla yüksek maliyetli güvenlik taahhüdüne girmeden ekonomik ve diplomatik nüfuz kurabilmesidir. ABD hâlâ bölgenin ana güvenlik sağlayıcısıdır; ancak Çin enerji, ticaret, yatırım ve diplomatik temas üzerinden daha düşük maliyetli bir etki alanı üretmektedir. Bu durum özellikle Körfez ülkelerinin stratejik otonomi arayışıyla uyumludur.

Türkiye açısından Çin'in Ortadoğu politikası enerji fiyatları, Hürmüz riski, Körfez sermayesi, Orta Koridor ve İran dosyası üzerinden önem taşır. Çin'in bölgesel etkinliği arttıkça Türkiye'nin enerji güvenliği, transit hatlar ve bölgesel diplomasi seçenekleri de bu yeni güç dağılımından etkilenmektedir.

Enerji ve Kritik Mineraller: Çin'in Çift Yönlü Gücü

Çin'in enerji gücü çift yönlüdür. Bir tarafta kömür hâlâ Çin enerji sisteminin omurgasıdır. Bu durum enerji güvenliği, sanayi sürekliliği ve iklim politikası arasında ciddi bir çelişki yaratmaktadır. Diğer tarafta Çin, güneş paneli, batarya, elektrikli araç, rüzgâr ve temiz teknoloji üretiminde küresel ölçekte çok güçlü bir konuma sahiptir (IEA, 2025).

Kritik mineraller ve nadir toprak elementleri ise Çin'in jeoekonomik gücünün en stratejik alanlarından biridir. Çin yalnızca rezerv bakımından değil, özellikle rafineri, işleme, ayrıştırma ve kalıcı mıknatıs üretimi gibi değer zinciri halkalarında güçlüdür (USGS, 2025). Bu konum, enerji dönüşümü çağında Çin'e ciddi bir kaldıraç sağlamaktadır. İhracat kontrolleri, kritik minerallerin yalnızca ekonomik emtia değil, stratejik baskı aracı olarak da kullanılabileceğini göstermektedir.

Türkiye açısından bu dosya, bağımlılık yönetimi ve fırsat arayışı anlamına gelir. Beylikova sahası gibi potansiyeller, yalnızca rezerv bilgisiyle değil, işleme kapasitesi, çevresel standartlar, teknoloji transferi, yatırım kalitesi ve pazar entegrasyonu açısından değerlendirilmelidir. Türkiye'nin kritik mineral stratejisi, Çin'e bağımlılığı azaltırken Batı tedarik zincirleriyle uyumlu bir kapasite inşa etmeyi hedeflemelidir.

Türkiye-Çin İlişkileri: Ne Kopuş Ne Bağımlılık

Türkiye-Çin ilişkileri diplomatik, ekonomik, lojistik, teknolojik, savunma, enerji ve normatif boyutları olan çok katmanlı bir dosyadır. 1971'de diplomatik ilişkilerin kurulmasından bugüne iki ülke ilişkileri ticaret hacmi, Kuşak-Yol-Orta Koridor bağlantısı, yatırım imkânları, enerji dönüşümü, savunma ve teknoloji alanlarında gelişmiştir. Ancak bu ilişki aynı zamanda dış ticaret açığı, asimetrik bağımlılık, Uygur meselesi, NATO üyeliği, Avrupa ile ekonomik entegrasyon ve veri güvenliği gibi hassas başlıklar içermektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-a; t.y.-b).

Türkiye için doğru strateji, Çin ile otomatik yakınlaşma veya otomatik kopuş değildir. Daha gerçekçi çerçeve, seçici işbirliği, kontrollü mesafe ve kurumsal pazarlık üzerine kurulmalıdır. Ticaret, lojistik, enerji dönüşümü, yeşil teknoloji ve Orta Koridor alanlarında işbirliği imkânları değerlendirilebilir. Ancak 5G/6G, veri altyapısı, liman işletmeleri, savunma teknolojileri, yapay zekâ, kritik mineraller ve stratejik altyapılar güvenlik filtresinden geçirilmelidir.

Türkiye'nin Çin politikasında temel hedef, bağımlılığı azaltan fakat fırsatları dışlamayan bir denge kurmaktır. Bu denge, romantik Avrasyacılık ile otomatik Atlantikçilik arasında sıkışmamalıdır. Türkiye'nin çıkarı, sektör bazlı risk ayrıştırması, tedarik zinciri dayanıklılığı, teknoloji egemenliği, Orta Koridor kapasitesi ve kurumsal izleme mekanizmaları üzerine kurulmalıdır.

Soğuk Kaos ve DeNormasyon Perspektifinden Çin

Çin dosyası, Soğuk Kaos ve DeNormasyon kavramları açısından özel önem taşır. Soğuk Kaos, savaş ile barış, işbirliği ile rekabet, karşılıklı bağımlılık ile ayrışma arasında kalıcılaşan kontrollü belirsizlik düzenidir. Çin-ABD rekabeti, Tayvan baskısı, Güney Çin Denizi gerilimi, teknoloji ayrışması, kritik mineral ihracat kontrolleri ve Kuşak-Yol üzerinden oluşan bağımlılık ağları bu düzenin somut örnekleridir (Kaya, 2026).

DeNormasyon ise normların tümüyle ortadan kaldırılması değil, içeriklerinin stratejik biçimde yeniden kodlanmasıdır. Çin'in egemenlik, kalkınma, müdahalesizlik, çok kutupluluk, ortak gelecek ve güvenlik kavramlarını kullanma biçimi bu açıdan dikkat çekicidir. Pekin, mevcut düzeni tamamen yıkmak yerine, düzenin dilini ve kurumlarını kendi önceliklerine göre dönüştürmeye çalışmaktadır. Bu nedenle Çin'in küresel meydan okuması yalnızca maddi kapasite mücadelesi değil, aynı zamanda kavramsal ve normatif bir mücadeledir.

Senaryolar, Riskler ve Politika Öncelikleri

2030'a doğru Çin dosyasında altı ana risk kümesi öne çıkmaktadır: Tayvan krizi, Güney Çin Denizi gerilimi, teknoloji kopuşu, ekonomik yavaşlama, nükleer genişleme ve kritik mineral şoku. Bu riskler birbirinden bağımsız değildir. Tayvan krizi çip tedarik zincirini; Güney Çin Denizi krizi deniz ticaretini; teknoloji kopuşu sanayi üretimini; ekonomik yavaşlama iç meşruiyet ve dış davranışı; kritik mineral şoku ise enerji dönüşümü maliyetlerini etkileyebilir.

Türkiye açısından bu risklerin tamamı dolaylı ya da doğrudan sonuçlar üretir. Tayvan krizi elektronik, çip ve ara malı tedarikini; Güney Çin Denizi krizi navlun ve lojistik maliyetleri; Çin ekonomik yavaşlaması ihracat pazarlarını ve emtia fiyatlarını; kritik mineral şoku yenilenebilir enerji ve elektrikli araç tedarik zincirlerini; Çin-ABD rekabeti ise Türkiye'nin NATO, Avrupa ve Avrasya dengelerini etkileyebilir.

Bu nedenle Türkiye için politika öncelikleri açık olmalıdır. Birincisi, Çin'e ilişkin sektör bazlı risk izleme mekanizması kurulmalıdır. İkincisi, kritik tedariklerde ülke ve firma bazlı bağımlılık haritası çıkarılmalıdır. Üçüncüsü, Orta Koridor yalnızca transit söylemi değil, operasyonel lojistik kapasite projesi olarak ele alınmalıdır. Dördüncüsü, teknoloji altyapılarında güvenlik filtresi kurumsallaştırılmalıdır. Beşincisi, kritik mineraller, batarya, güneş paneli ve nadir toprak elementleri alanlarında işleme kapasitesi ve uluslararası ortaklıklar geliştirilmelidir. Altıncısı, Çin ile ilişkiler tek kurumun gündemi olmaktan çıkarılıp dış politika, ticaret, savunma, enerji, teknoloji ve finans kurumları arasında eşgüdümlü biçimde yönetilmelidir.

Sonuç

Çin, artık yalnızca “yükselen güç” kavramıyla açıklanamayacak kadar kapsamlı bir stratejik aktördür. Ekonomik kapasitesi küresel üretim zincirlerini, teknoloji stratejisi dijital egemenlik tartışmalarını, askeri modernleşmesi Hint-Pasifik güvenlik mimarisini, Kuşak-Yol Girişimi altyapı-finans ilişkilerini, enerji ve

kritik mineral politikası yeşil dönüşümün kırılganlıklarını, normatif söylemi ise küresel yönetim tartışmalarını dönüştürmektedir.

Bu nedenle Çin'i tamamen tehdit ya da tamamen fırsat olarak görmek analitik bir hatadır. Daha isabetli yaklaşım, Çin'i düzen dışı yıkıcı bir aktör değil, düzen içi araçları kullanarak düzeni kendi lehine dönüştürmeye çalışan seçici, kademeli ve çok katmanlı bir güç olarak okumaktır. Çin'in yükselişi, karşılıklı bağımlılık çağında gücün yalnızca askerî kapasiteyle değil; üretim ağları, standartlar, veriler, limanlar, mineraller, finansman modelleri ve normatif kavramlar üzerinden de işlediğini göstermektedir.

Türkiye açısından temel strateji “ne kopuş ne bağımlılık” ilkesidir. Çin ile ticaret, lojistik, enerji dönüşümü ve Orta Koridor alanlarında fırsatlar değerlendirilmeli; ancak kritik altyapı, teknoloji, veri, savunma, limanlar ve stratejik mineraller alanlarında bağımlılık azaltıcı güvenlik filtresi uygulanmalıdır. Türkiye'nin Çin politikası, kısa vadeli ticaret hesabı ile uzun vadeli stratejik özerklik arasında dikkatli bir denge kurmalıdır. Bu denge kurulamadığında Çin dosyası fırsattan çok kırılganlık üretir; doğru yönetildiğinde ise Türkiye'nin jeoekonomik konumunu, tedarik zinciri dayanıklılığını ve stratejik pazarlık kapasitesini güçlendirebilir.

Kaynakça

Beach, D., & Pedersen, R. B. (2019). *Process-tracing methods: Foundations and guidelines*. University of Michigan Press.

Brautigam, D. (2020). *A critical look at Chinese “debt-trap diplomacy”*. Johns Hopkins SAIS-CARI.

Bush, R. C. (2021). *Difficult choices: Taiwan's quest for security and the good life*. Brookings Institution Press.

CSIS. (2024). *U.S.-China technology competition and export controls*. Center for Strategic and International Studies.

Economy, E. C. (2022). *The World According to China*. Polity.

European Commission. (2019). *EU-China: A Strategic Outlook*.

European Commission. (2023). *European Economic Security Strategy*.

Farrell, H., & Newman, A. L. (2019). Weaponized interdependence. *International Security*, 44(1), 42–79.

FOCAC. (2024). *Beijing Action Plan 2025–2027*.

Fravel, M. T. (2019). *Active Defense: China's Military Strategy since 1949*. Princeton University Press.

Gabuev, A. (2023). *China's new vassal: How the war in Ukraine turned Moscow into Beijing's junior partner*. Carnegie Endowment for International Peace.

George, A. L., & Bennett, A. (2005). *Case studies and theory development in the social sciences*. MIT Press.

IEA. (2025). *World Energy Outlook 2025*. International Energy Agency.

IISS. (2025). *The Military Balance 2025*. International Institute for Strategic Studies.

IMF. (2026). *World Economic Outlook*. International Monetary Fund.

Kaya, Y. (2026). *Soğuk Kaos ve DeNormasyon kavramsal çerçevesi*. Yayınlanmamış çalışma.

Lo, B. (2017). *A wary embrace: What the China-Russia relationship means for the world*. Lowy Institute.

MERICS. (2025). *China's technology and industrial policy assessments*. Mercator Institute for China Studies.

Naughton, B. (2018). *The Chinese Economy: Adaptation and Growth*. MIT Press.

Permanent Court of Arbitration. (2016). *The South China Sea Arbitration: The Republic of Philippines v. The People's Republic of China*.

Shirk, S. L. (2022). *Overreach: How China Derailed Its Peaceful Rise*. Oxford University Press.

SIPRI. (2025). *SIPRI Yearbook 2025: Armaments, Disarmament and International Security*.

Spence, J. D. (2013). *The Search for Modern China*. W. W. Norton.

State Council Information Office of the PRC. (2023). *The Belt and Road Initiative: A Key Pillar of the Global Community of Shared Future*.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.-a). *Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti siyasi ilişkileri*.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.-b). *Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti ekonomik ilişkileri*.

Tanchum, M. (2025). China's mediation diplomacy and Saudi-Iran rapprochement. *Middle Eastern Studies*.

The White House. (2022). *National Security Strategy*.

U.S. Department of Commerce. (2022). *Export controls on advanced computing and semiconductor manufacturing items to China*.

U.S. Department of Defense. (2025). *Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2025*.

U.S. Department of State. (2020). *The Chinese Communist Party's Military-Civil Fusion Policy*.

USGS. (2025). *Mineral Commodity Summaries 2025: Rare Earths*.

Westad, O. A. (2012). *Restless Empire: China and the World since 1750*. Basic Books.

World Bank. (2019). *Belt and Road Economics: Opportunities and Risks of Transport Corridors*.

World Bank. (2025). *China Economic Update*.

WTO. (2026). *Global Trade Outlook and Statistics*.